

Politikai
röpiratok.

83.

83
636

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

VERSE

ANYJÁHOZ, GR. FESTETICS JULIÁNÁHOZ.

MEGELŐZI

SZÉCHENYI NEKROLÓGJA

TOLDY FERENC

ÁLTAL.

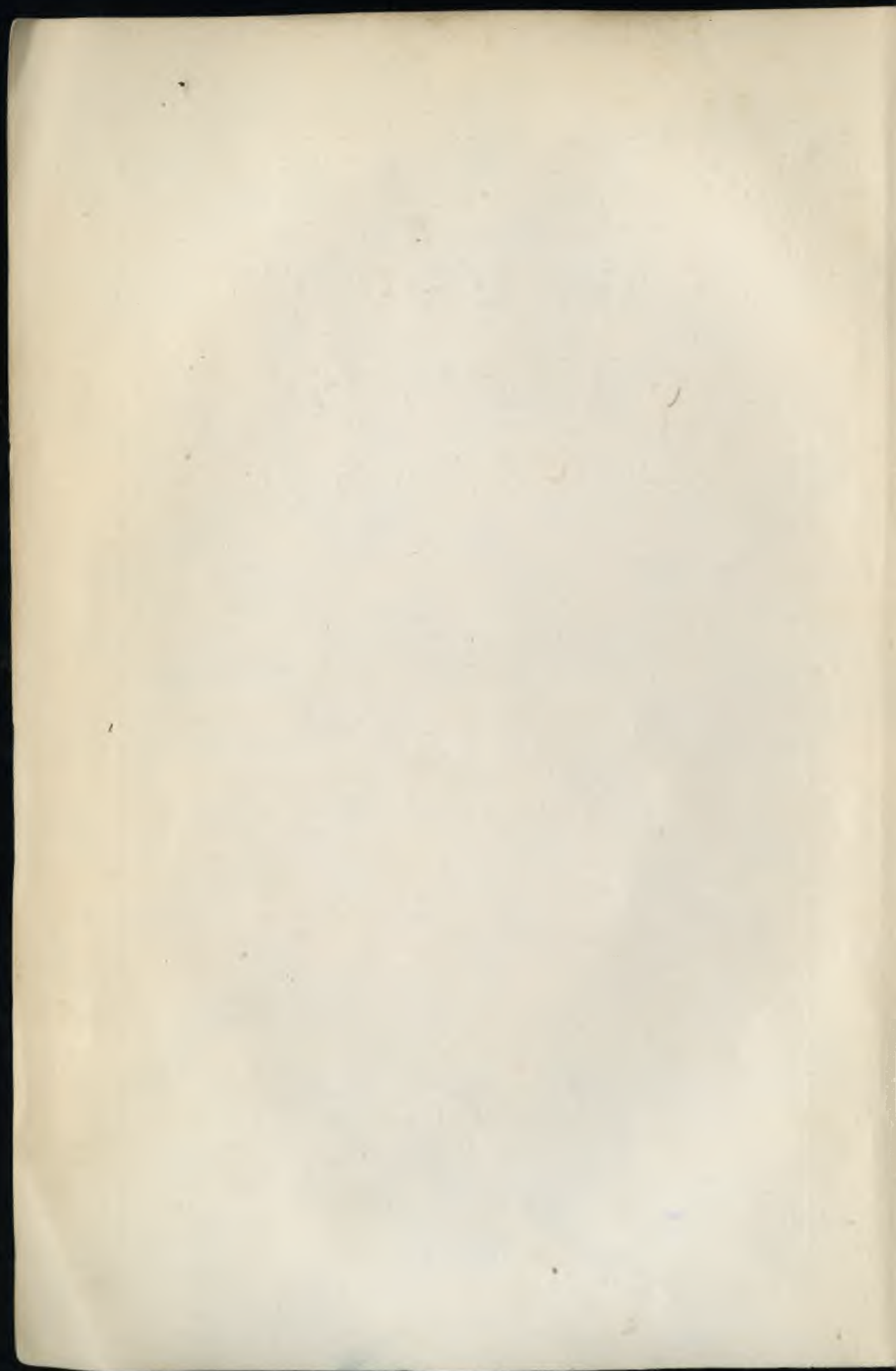
2

PEST,

EMICH G. MAGYAR AKADÉMIAI NYOMDÁSZ.

1860.

PETRIK GÉZA
BUDAPESTEN
IV. ÁCSKEMÉNYUTON 2

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

VERSE

ANYJÁHOZ, GR. FESTETICS JULIÁNÁHOZ.

(1753-1824)

MEGELŐZI

SZÉCHENYI NEKROLÓGJA

TOLDY FERENC

ÁLTAL.

Különnyomat az Új Magyar Muzeumból.

PEST,

EMICH G. MAGYAR AKADEMIAI NYOMDÁSZ.

1860.

61L Fp 20076 9222

DE BALLACI GÉZA.

APRÍL 8. 1860.

S a népek millióinak
Szemében vérköny ül.

Egyikét a leggyászosabb napoknak jegyezzük be a nemzeti történet évkönyveibe. Széchenyi István megszűnt élni.

A kit egy egész nemzet sirat úgy mint őt, annak nagynak kellett lenni, a nemzetnek pedig méltónak reá.

S valóban nagy volt ő: nagy, lelkülete, inteniói, munkássága és sikereiben. Nagyságát ugyan csak a történelem fogja egykor teljes világosságában kimutatni; most még közelebb állunk hozzá, hogysem azt minden irányában áttekinthessük: még is kötelességünk róla emlékezni: hálából íránta, eszméltetés, tanulság, vigasztalás és bátorítás végett magunk iránt.

Azon kornak, melyben ő fellépett vala, csak külső eseményei voltak eddig történetírásunk tárgyai. Akkori politikai életünk megbírálása az erkölcsök, a gondolkodás, a közérzület ismeretét teszi fel, melynek kútforrásai még nincsenek eléggé átvizsgálva, közzé téve, s a mit emlékezésből tudunk, töredékhalmoz, melynek összefüggéséről, értelméről még nem gondolkodtunk.

A nemzet politikája, azon sajátosságos viszonyoknál fogva, melyek a magyar koronát századokon át egy korlátlan monarchia koronáival azonegy fejen egyesítették, védő, ellenzéki, gravaminális : szóval negatív, s mikor kellett, a tétlenség súlyával ható vala. A törvényhozás, a magyarnak eszmék iránti kész fogékonysága dacára, tartalékos, félénk még szükséges- vagy igazságosaknak érzett reformok elfogadása s ajánlásában is : nehogy a kívánt változtatások közé nem kívántak is csúszszanak. Conservatív tehát *mindenben*, hogy annál biztosban conserválhassa az *alapokat* is, melyeken a szabadság és függetlenség nyugodott. Ez volt a táblabírói politika, az éretlenség és rövidlátás gúnytárgya, de melytől az igazságos történelem nem fogja megtagadni azon érdemet, hogy csüggedhetetlen öröködésével fentartani, mérsékletével válságos percekben nem compromittálni, veszélyben visszavívni s megerősíteni értette az alkotmányt, s ekép fentartani a nemzetet is. Így 1784 után, így 1790, 1823, 1825-ben. De ez úton fejleszteni, a korok haladásával előmenni nem lehet, vagy csak lassan s elégtelenül. A nemzetiség ügyét is csak néhány jelentéktelen törvény-nyel bírta támogatni, úgy ahogy. Az *alkotás* épen körén kívül látszott fekünni. S működése rendszeren az országgyűlések idejére szorítkozott, rendkívüli időkben az ezeket némileg pótló municipális térre. Ezeken túl *nem létezett politikai élet*, nem, amit csak ez táplálhat, igazi *közszellem*; egyedül veszélyek idején keletkező némi közérzet, s ez is csak egyes kockáztatott érdekek irányában, s mulólag. Koronként pirító lankadás állt be : így a francia háborúk korában, úgy hogy e faj

vele született nemességére csak a loyaltás számos tetteiről lehet rá ismerni. Ősei és utódai iránti kötelemeiről meg látszék feledkezni.

Az 1823. év eseményei felrázták a magyart veszedelmes álmából, s 1825-ben új biztosítékokkal sáncolta körül alkotmányát. A reform kérdései, valamint 1791, úgy 1825 után is nagyobbára „rendszeres munkálatokba“ temették. A nemzetiség kérdése újra szép szónoklatoknak lett tárgyává; institúciókra nem volt — — pénz!

Ekkor lépett elé Széchenyi. Első tette áldozat volt, mely bámulásra s örömkönyekre ragadta a nemzetet. Az akademia felállt. Meg kezdette a főtáblán tetteleg a magyar nyelvvel élést, s első ada kifejezést rövid szónoklatokban s alkalomszerű kitérésekben eszméknek, miket főrendi fülek e helyt még nem hallottak. Egy új kor kopogtatott benne a régi szellemű ház ajtaján. . . . De nem írok történetet, sem életrajzot; hanem csak is nekrológot.

Még ez országgyűlés alatt, Pozsonyban, alkotta meg a lóverseny-társaságot. Legtöbben egy angol erkölcsű gavallér külföldieskedését, majmolását, némelyek legfelebb egy huszárcapitány katonás szenvedélyét látták benne. Senki sem sejtette azon messzelátó számolást, mely vele ez institútiót életbe hívatta. A személyes hiúságot és ragyogni-szeretést *áldozatokhoz szoktatni*; a könnyebben költő mint szerző magyar birtoikosban, kiben a haza, fentartása szilárd oszlopait látta, nyereség- tehát *szerezésvágyat költeni*, mely végtire az özsves gazdaságra átvíve, gondolkodásra, *okszerű munkásságra* vezetendett a more-patrio hanyaglás helyett;

az anyagi érdekek fontosságára vívni ki a köz figyelmet, mert csak ezek virágzása nyújt *eszközöket* a szellemi érdekek virágoztatására, a *míveltség* fokozására, a *közjóhoz tetteles járulhatásra*; új tért nyitni a már hanyatló magyar *lovagias erkölcsöknek*; felrázni pangásából a *köznépet* egy nemes passió felköltésével, s alkalmat szerzeni nekie, mely által észrevétlenül a főrendűekhez közelíttessék ne csupán jobbágyi és adófizetői viszonyban; az *egyesületi szellemet* felkölteni, s mindenek előtt oly tárgyat tűzni ez elibe, mely lehető legtöbbeket vonzva, az egyesületi életet velök megkedveltesse; *concentráltni*, azaz Pestre vonni, kezdetben legalább egyszer esztendejében s múltól, az *aristokratiát* — s hány magyar főúr látta hazája fővárosát először a pesti lóversenyek alatt!!

Ezzel összefüggőleg, s azon cím alatt hogy az előkelő és vagyonos rendeknek a fővárosban kényelmi s élvezeti módot szerezzen, *casínót* alkotott, nemzetit, azaz melynek az *ország* minden vagyonos s előkelő embere tagja legyen — mi mellett nem a billard s hírlapszoba, azaz egy jobbféle zárt kávéház eszközlése lebegett ellette, hanem *egyesülése* az egymást nem ismerő hazafiaknak, összesimúlása a különböző mívelt karokbelieknek, a *magyarságnak* parkétes teremekbe bévitele, *eszmecserére* alkalom-adás, melynek tárgya kezdetben társasági élvezek, majd anyagi, politikai érdekek, s *közszellem*, köz érzület, vélemény-surlódás útján *közvélemény fejlesztése* Ezek voltak a célok, mikre Széchenyi egy a köznapi elmék által legfelebb úri passiónak nézett tárgy életbe-léptetésével s nemzeties társaskörök megalkotásával törekedett. Leírhatatlan azon

tevékenység, melyet e kimondott s ki nem mondott célok létesítésében személyes járás-keelés, levelezés, oktatás, izgatás, az ügybe-bevonás, személyek s érdekek kiengesztelése körül kifejtett! S a példa — melynek hatására számolt, s valljuk meg, e nemzetnél méltán, és sikeresen számolt — hatott: a két haza minden pontjain, hol néhány mívelt ember együtt lakott, felálltak kaszinók, olvasó társaságok, s egyetemesítették azon eredményeket, miket a középponti, a nemzeti kaszinó itt mutatott fel. Nem volt eszme, mely ez úton rövid idő alatt közbirtokká nem válék, nem volt nemzeti érdek, mely iránt a részvét a nemzettestet ez úton ne hatotta volna által.

Időközben jött a HITEL, Széchenyi politikai bölcsességének s fenkölt lelkének e nagy tette! Korszakos esemény, nagyobb hatású egy nyert nagy ütközetnél, egy kötetnyi törvénykönyvnél. Nem becsülöm túl a jelenetet. De kortársa és csendes tanuja én is e pályának, ismétlem: Széchenyi azon működésével, melynek kátéja a Hitelben s azt kiegészítő VILÁGban van letéve, MAGYARORSZÁG, POLITIKAI, NEMZETI, MÍVELTSÉGI ÉLETÉNEK EGY ÚJ KORSZAKÁBA LÉPETT, különbözőbe lényegesen a megelőzőtől, alapjára a következőnek. A magyar s a magyar nemzet más Széchenyi óta és által mint volt, s bizonyosan más, mint nála nélkül lett volna. Nem említem, mert nincs hely részletekbe bocsátkoznom, bár megérdemelné a kiemeltetést, hogy a magyar nő hivatását a nemzeti életben először ő mondta ki azon örök-szép Ajánlásban, melylyel ama reformi kátéját „honunk

szebblelkű asszonyainak“ adta át, mit azóta versben és prózában annyian mondtak el, s üdv e nemzetnek! nem siker nélkül. De érintenem kell, hogy itt mutatta ki bajaink első alapjaként szegénységiünket, itt fejtette ki intézvényeink hibáit, vázolta ezek reformja szükségességét, itt fejtegette erkölcsi hibáinkat, sürgetve az *önismeretet*, itt nemzetgazdászati hiányainkat; itt vitéztette fő teendőinkül a polgári erény, nemzeti műveltség és *önmunkásság* kifejtését, az *egyesülésben* találva fő eszközét az erkölcsi és anyagi haladásnak, amiért a társadalmi tért és utat sürgeté írásaiban is úgy, mint szóval és tettel.

Ez útakon készítvén elő a kedélyeket és elméket kor-követelte reformokra, s ezeket már a törvényhozás terére vinni kívánván, törvényjavaslatait a STÁDIUM-ban tette le, melyeket a hitelből indulva *szoros rendszerben fejtett ki. Hiteltörvénytörvény, ösiség —, fiscalitások eltörlése, általános birtokképeség, törvény előtti egyenlőség, nemtelenek önválasztott pártvédje, a házipénztáradó egyetemessége, közlekedési és vám-terhek egyetemes viselése, a közszorgalmat megakasztó intézvények eltörlése, magyar nyelv mint abszolút státusnyelv, a helytartóság mint a fejedelmi szó egyetlen útja, és nyilvánosság* — Ez az ő XII táblája. Az úrbéri megváltást már a „Hitel“-ben védelmezte. Alig van 1848-ig józan reformi pont, melynek csirája vagy formulázott kifejezése nem Széchenyitől származék: a lökést, mely egész addig terjeszté ki oscillációját, ő adta.

Ezek mellett más anyagi és szellemi érdekek mellett is folyt munkássága szinte írásban, szóval a társas, megyei és országos téren, s tettel és kivitelben, mint:

magyar játékszín, budapesti híd, vaskapu, gőzhajózás, óbudai hajógyár, újra lótiigy, selyemtenyészés, pesti rév stb.

Az alatt a negatív politika teréről általa a pozitívra átvezetett, a tétlenségből minden irányban pezsgő életre költött nemzet forrott, s nagy tehetségű, s szintoly lelkesedett, de kevesebbé higgadt elmék keríték kezökbe a mozgalmat. Széchenyi oda jutottnak látja vala nemzetét, hol nem sarkantyú többé, hanem fék kelle a különben örvendetes erőnek, nehogy a státuszekér lefelé hajtva összetörjék, nyakát szegve a hajtóknak is. Ezek által pedig a nemzeti mozgalom a reform és — forradalom határvonalán látszék ingadozni. Soha sem volt Széchenyi tiszteletesb, mint mikor saját eszméinek új és túlmenő növendékei ellen a nyílt harc terére lépett, oda vetve roppant népszerűségét; s a túlzók, s az ezek irányában a visszahatás törvényei szerint megerősödött conservatívok közt független helyzetet foglalva el, mint intő, mérséklő, s a forradalmi gerjedelmek ellenében a törvényes átalakulás folytonos véde munkálkodott, csüggedetlenül emelve a Sisyphus követ. E helyzetét a Kossuth Lajos ellen intézett „*Kelet Népe*“ constatírozá; ez állásponttról óvta 1842-ki híres akadémiai beszédében a nemzetet a *népiségi kérdés* minden túlhajtásaitól, az erkölcsi súly kifejtését sürgetve a kényszer helyett; valamint 1844-ben a magyar nyelv teljes kivívása után is újra, miután a diadalt nem törvény, hanem egyedül erkölcsök biztosíthatják. Nem szorítkozott azonban az ellenpártok megerősödése és terjedése közben sem polemiai műkö-

désre : az *adó* kérdésének a megyékben megbuktával, az 1843—4-diki országgyűlés alatt tevő és fejtő ki ama nevezetes indítványát egy, aránylag csekély *telekdőj*ből (s ez a híres „két garas“) kirekesztőleg országos célokra, vagyis egyedül Magyarország szellemi és anyagi kifejtésére szolgáló, országos kezelés alá állítandó, *országos kincstár* iránt. Az 1844-ki országgyűlés után, mint a helytartó-tanács kebelében felállított országközlekedési bizottmány elnöke, a *Tiszaszabályozás* s egy teljes *országos közlekedési rendszer* előkészületein fáradozván, az 1847|8-ki országgyűlés elibe terjesztett e két ügyben két jelentést, mik közül ez utóbbi, a tervet s indokok kifejtését tekintve, a politikai bölcsesség remekműve. Megelőzte e kettőt, a nádor halála előtt néhány nappal, pythiai szellemmel írt „*Politikai Programm-töredéke*“, egyenesen Kossuth, és pártja, s a — „*forradalom*“ ellen intézve.

S az 1848-ki átalakulás — törvényes alakban, bár nem forradalmi eszközök nélkül — véghez ment. Széchenyi belépett a koalíciói ministeriumba, azt hívén, hogy belépése az Esterházy hercegével együtt, minden szavaknál inkább fogja a külföld szemében a törvényesség tekintetét ruházni e változásra, mi is sok okból felette kívánatos volt; de nevelni az óramű mérséklő súlyát is. Azonban ily viszonyok közt szülemlett s oly viszonyok közé jutott ministerium, melyek ennek megszületésével egykorúlag észrevehetőkké lettek, nem ígért tartósságot. Eme viszonyok hajtották Kossuthot oda, honnan nem volt szerencsés visszatérés. Széchenyi dictatúrát követelt a forradalom ellen, mert „*salus rei publicae suprema lex*“: de azon férfiú, kit a fejdelem

és nemzet egyező bizodalma a haza első tisztével felruházott volt, a költő szavai szerint :

. . . *há* vala, nem vala nagy. (Kazinczy).

Széchenyi esdeklései nem hallgattattak meg ; a hazatért előtt csak *egy* borzasztó kép lebbent fel : a vérebe fúló Hazáé. . . Elvesztette eszméletét. . .

A nemzet méltó volt nagy emberére.

Voltak idők, midőn az általa felrázott ivadék, ragadtatva forró vére által, vezérétől elfordult, nem fogadva intéseit, nem hallgatva kassandrai jóslatát.

A Megholt felett csak *egy* érzése van : a *vallásos szeretet*. Az öszves régi Magyarországon, a Kárpátoktól a tengerig, a Lajtától a moldvai havasokig, él e nemzetben a prófétája iránti hit, a remény hogy az ő reménye nem fog csalódní, s a szerető hála.

Igen is : a nemzet, mely így tud szeretni, méltó volt nagy emberére, s élni fog, mert megismerte őt. Kezébe veendi nemes szelleme hagyományait, a honszerelem s életbölcse ség e szentkönyveit, s meríteni fog belőlök újra türelmet, loyaltást, kitúrést, munkás és áldozó hazafiságot.

Mint a közös jó Atya sírja felett a meghasonlott testvérek, úgy forradnak össze e holttemek felett a haza minden szülötti : nincs többé rang-, hit-, nyelvkülönbség : csak *egy* fájdalom van, és *egy* szeretet.

„Magyarország nem volt, hanem lesz.“

SZÉCHENYI ISTVÁN VERSE ANYJÁHOZ.

Szerencsém van a gr. Festetics Juliána, gróf Széchenyi Ferencnének, a Lajos, Pál és *István* anyjoknak a család soproni levéltárában ereklyeként őrzött albumából, Pál gróf szíves engedelmével kiírt, következő versezetet olvasóimmal közölni.

Széchenyi István azt, mint a vers alá írt kelet mutatja, élete huszonhatodik évében írta.

Alkalmilag érintem egy jeles politikai cikkirónk tévedését, ki nekrológiában azt állítja, hogy István gróf, mielőtt a politikai pályára lépett, gyenge volt a magyar nyelvben.

Feltehető, hogy Széchenyi István tizenhét évi katonaszkodása alatt nem igen jött oly érintkezésekbe, melyek őt a m. nyelv *cultúrai haladásaival* megismertették, s így *az élet akkori magyar nyelvén túl* bizonyosan úgy nem bírta a nyelvet, mint azt ma sem bírja akár a pusztá fia, ha magyar nyelvét nem — míveli. Azért 1825-ben a felsőbb társalkodásban, a főtáblánál, írási feltételekben bizonyosan a mily szokatlan, oly szűk lehetett *neki* az.

De vele szüléi kiskorától fogva csak magyarul beszéltek : ezt tőle magától tudom. Ismertem nevelőjét, Lunkányit, s ugyanazt tudom ettől. Széchenyi Ferenc házánál, bár maga fiatal korában a német verselést üzte, magával hozván azt nevelése azon korban, midőn a magyar nyelv a főházakban nem *tanított*, s a magyar akkor ébredező irodalomba a nevendékek bé nem vezettettek : már Széchenyi Ferencnél is a társas kör magyar volt, valahányszor a részvevők nyelvéssége engedé *). Nem említem, hogy a ki 1825-ben a nyelvet tökéletesen nem bírta, nem fogta 1828, 30, 31-ben ama négy kötetet írni, melyet elolvastatott ugyan irodalmi barát-

*) Maga Sz. István beszéli, hogy 1817-ben szabadsággal Bécsben levén szüléinél, itt egy ízben a lóüggy egy külön tanácskozás tárgya volt, s hogy az urak magyarul tanácskoztak.

taival, a „Lovakrul“-t Döbrenteivel, a Világot Helmecezyvel : s fogadott el amattól néhány intést grammatikai correctióra, idegenszínű mondatokra nézve (milyen vajmi sok fordul elő ma is, de akkor még inkább, s törzsökös magyar írónál is), ettől pedig egy pár szót : de lelünk-e döbrenteiséget, helmecezyiséget itt vagy ott? mik pedig annyira nem olvadnak össze senki nyelvével, hogy első olvasásra megütik nyelvérzékünket. Sőt ugyanazon saját, s Széchenyi István eszme-menetele által feltételezett, követésre nem ajánlható, de eredetiségében s szerzője szellemi sajátóságában gyökerezett, eleven, dúslakodó, képes és szökdécselő, a tárgyakat élesen világosító hasonlatokban gazdag, erőteljes, nem ritkán a tiszta széphez felemelkedő írásmódját találjuk azokban, melylyel, élete végéig, minden írásaiban, szónoklataiban élt. Széchenyi maga alkotott magának nyelvet, s hogy ezt tehesse, nem mindennapi erővel kelle azt már jókorán bírnia.

Es ím most egy új tanuval léphetek fel az állítás ellen : *Széchenyi legrégibb munkájával, s egyetlen költeményével, melyet eddig ismerünk.*

Nem csak érdekesség, vagy éppen curiosum az. A költészet értője s kedvelője költőinek fogja a fiúi hála e szóvirág nélküli, egyszerű, nemesen szép kifejezését találni ; sőt a saját alak és népies rhythmika által meg is lesz lepve ¹⁾); a biograph fel fog örömeiben sikoltani az adatokért ; a *hazafiúi szív áldani fogja azt az Anyát, ki Széchenyi Istvántól ezt a verset kiérdemelte* ²⁾).

1) — 00 — | — 00 — | — 00 — | — 00
 — 00 — | — 00 — | — 00 — | — 00
 — 000 |
 — 000 |

¹⁾ Azon időben vonta már el az ifju Széchenyi az előtte jól-ismert népköltésztől a choriambusos lejtést, s követte — kétségkívül ösztönyszerűen — midőn, épen az irodalom előtt, e formák tökéletes terra incognita voltak.

²⁾ Ugyanazon fenkölt kedélyű nő, kinek, mint pártfogónéjának, Csokonai „Tavaszat“ ajánlotta.

Ha mind azt, mit szívem érez, tollammal leírhatnám,
 Mind azt, mit csak Néked köszön, méltán elől adhatnám,
 Boldog volnék,
 S nem busolnék.

De hogy írja le a számát ezer aggódásidnak?
 Hogy köszönje tanácsidnak, hogyan fáradásidnak
 Számos nemét

És érdemét? —

Íme tűz és fegyver között imádsággal tartottál,
 Betegágyaimban gyorsan Te magad apolygattál,
 Te oktattál,
 Tanácsoltál,
 Te plántáltad szívemben a jót, melyben vagyok s leszek,
 S *a mi csekélyt* Isten, Uram, s *Hazámért utóbb teszek*
 A *Te munkád.* —

S azért Reád

Szálljon háladásom mellett az Istennek áldása,
 Attul lelked, gondjainak jutalmát hogy láthassa.

1. Május 1817.

Gróf Széchényi István.

— Ugyanezen Albumból jegyzem ki gr. Széchenyi Ferenc három fia születésnapjait : *Lajos* született 1781. nov. 6. — *Pál*, a család mostani feje, 1789. nov. 10. — *István*, 1791. sept. 23. — Emez szerint igazítandó meg Széchenyi Istvánnak, biographiáiban, hírlapokban, sőt némely címereken is egymástól eltérőleg és hibásan kitett, születési idejét. Született pedig Bécsben, az Augarten nevű kert császári palotájában, melyet II. Lipót király engedett át az általa nagyra becsült gr. Széchenyi Ferencnek, neje lebetegedése idejére. — Emlékezzék meg erről minden hű magyar, ki ama Ligetkert fái közt jár dal.

DE BALLAGI GÉZA

